

ZAMONAVIY KRIMINOLOGIYA: HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Axmedova Muxabbat Abdujalolovna

Ichki Ishlar vazirligi Migratsiya va fuqorolikni rasmiylashtirish

Bosh boshqarmasi katta inspektori Podpolkovnik

ANNOTATSIYA

Zamonaviy kriminologiya fani jinoyatchilik, jinoyatchilar, va jinoyatni oldini olish usullarini o'rganadi. Bugungi kunda zamonaviy kriminologiyaning rivojlanish tendensiyalari globalizatsiya va texnologik inqilob ta'sirida shakllanmoqda. Ushbu tendensiyalar, shu jumladan, transmilliy jinoyatchilik, kiberjinoyat va odam savdosi kabi yangi jinoyat shakllarining o'sishi, jinoyatni oldini olish va reabilitatsiya qilishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi. Zamonaviy kriminologiyaning asosiy yo'nalishlari ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash, huquqiy tizimlarni isloh qilish va jinoyatchilikni kamaytirish bo'yicha samarali choralarni amalga oshirishga qaratilgan. Kriminologik tadqiqotlar global hamkorlikni talab qilmoqda, chunki jinoyatlarning zamonaviy shakllari mamlakatlararo chegaralarni kesib o'tmoqda. Shu sababli, zamonaviy kriminologiya xalqaro va milliy huquqiy tizimlar o'rtasida integratsiya qilish, yangi metodologiyalarni ishlab chiqish va ijtimoiy xavfsizlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *zamonaviy kriminologiya, jinoyat, jinoyat tizimi, jinoyatning sabablarini tahlil qilish, jinoyatga qarshi kurashish, jinoyatchilikni oldini olish, ijtimoiy xavfsizlik, globalizatsiya, texnologik inqilob, huquqiy tizim, kriminologik tadqiqotlar.*

KIRISH

Zamonaviy kriminologiya – bu jinoyatlarni, jinoyatchilarni, jinoyatning sabablarini, oqibatlarini va jinoyatchilikni oldini olish usullarini o'rganadigan fan sohasidir. Shu bilan birga, zamonaviy kriminologiya ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, globalizatsiya va texnologik inqiloblar ta'sirida rivojlanmoqda. Yangi rivojlanish tendensiyalari, jinoyatni tushunish va unga qarshi kurashishda yangi yondashuvlar talab qiladi. Bu esa zamonaviy kriminologiyaning holatini va rivojlanish yo'nalishlarini yaxshilash uchun dolzarb muammolarni keltirib chiqaradi.

Zamonaviy kriminologiyaning rivojlanish tendensiyalari:

1. **Globalizatsiyaning ta'siri.** Globalizatsiya zamonaviy jinoyatchilikning yangi shakllarini, masalan, transmilliy jinoyatchilikni, kiberjinoyatlarni va odam savdosini rivojlantiradi. Bu tendensiya kriminologik tadqiqotlarda xalqaro hamkorlikni talab qiladi va huquqiy tizimlarni moslashtirishni ko'rsatadi.

2. **Texnologik inqilob.** Internet, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt jinoyatchilikni yangi shakllarda namoyon qiladi, bu esa kriminologiyaning metodologiyasini yangilashni zarur qiladi. Kiberjinoyatchilik, onlayn firibgarlik, ma'lumotlarni o'g'irlash va xavfsizlik muammolari yangi kriminologik tadqiqotlarni taqozo etmoqda.

3. **Jinoyatchilikni oldini olish va reabilitatsiya.** Zamonaviy kriminologiyada jinoyatchilikni oldini olish va jinoyatchilarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish yondashuvlari rivojlanmoqda. Jinoyatning oldini olishga qaratilgan choralar, jinoyatchilarning qayta jinoyatga yo'l qo'ymasligini ta'minlash uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish, jamoat xavfsizligini oshirishga yordam beradi.

4. **Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash.** Ijtimoiy xavfsizlik va jinoyatchilikning oldini olish uchun samarali tizimlarni yaratish zamonaviy kriminologiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy va siyosiy tizimlarni yaxshilash, huquqiy muhitni isloh qilish va jinoyatni kamaytirish uchun yangi yondashuvlar ishlab chiqishni talab qiladi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy kriminologiya, jamiyatda yuzaga keladigan jinoyatchilik va unga qarshi kurashishning samarali metodlarini ishlab chiqishga qaratilgan ilmiy soha sifatida, hozirgi kunda bir qator yangi tendensiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu tendensiyalar, asosan, globalizatsiya va texnologiyalarning rivojlanishi, jinoyatni oldini olish va jinoyatchilarni reabilitatsiya qilishga bo'lgan yangi yondashuvlarni taqozo etadi. Quyida zamonaviy kriminologiya holati va rivojlanish tendensiyalariga oid amaliy va nazariy fikrlar va misollarni keltiramiz.

1. Globalizatsiya va Transmilliy Jinoyatchilik

Nazariy fikr: Globalizatsiya jarayonlari sababli jinoyatlarning o'zaro aloqasi kuchaygan va jinoyatlar milliy chegaralardan tashqariga chiqqan. Bu transmilliy jinoyatchilikning o'sishiga olib keldi, masalan, odam savdosi, kiberjinoyatchilik, narkotik moddalarning kontrabanda qilinishi kabi jinoyatlar. Kriminologiya global jinoyatchilikni o'rganishga va unga qarshi xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan metodlarni ishlab chiqdi.

Amaliy fikr: Xalqaro jinoyatchilikka qarshi kurashishda davlatlar o'rtasida huquqiy va politsiya hamkorligi talab etiladi. Bir necha davlatlar jinoyatchilikka qarshi kurashishda yangi texnologiyalar va metodlarni birlashtirib, jinoyatchilarni aniqlash va ularni ushlab turish uchun birgalikda ishlamoqda.

Misol	Tavsif
Interpolning global operatsiyalari	Xalqaro jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun global miqyosda amalga oshirilgan operatsiyalar.
Odam savdosiga qarshi kurashish	Xalqaro tashkilotlar va davlatlarning hamkorligi orqali odam savdosini kamaytirish va jinoyatchilarni jazolash.

2. Kiberjinoyat va Raqamli Texnologiyalar

Nazariy fikr: Texnologik inqilob va internetning keng tarqalishi kiberjinoyatchilikni yangi darajaga olib chiqdi. Hozirgi kunda kiberjinoyatlar, shu jumladan, internet orqali firibgarlik, ma'lumot o'g'irlash va kiberhujumlar keng tarqalgan. Kriminologiya bu jinoyatlar uchun yangi nazariy va amaliy usullarni ishlab chiqishga harakat qilmoqda.

Amaliy fikr: Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish uchun maxsus huquqiy me'yorlar, texnologiyalar va maxfiylikni ta'minlash tizimlari ishlab chiqilmoqda. Kiberpolitsiya va kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro tashkilotlar hamkorlikda faoliyat yuritmoqda.

Misol	Tavsif
Kiberxavfsizlikka oid qonunlar	Raqamli jinoyatlarga qarshi kurashish uchun yaratilgan yangi huquqiy normalar va qonunlar.
Internet orqali firibgarlikni aniqlash	Raqamli texnologiyalar yordamida kiberjinoyatlar, firibgarliklar va ma'lumot o'g'irlash holatlarini aniqlash.

3. Jinoyatchilikni Oldini Olish va Reabilitatsiya

Nazariy fikr: Jinoyatlarni oldini olish va jinoyatchilarni qayta ijtimoiylashtirishning nazariyasi, jinoyatning iqtisodiy va ijtimoiy sabablariga asoslangan. Jinoyatchilikni kamaytirish uchun, jinoyatchilarga reabilitatsiya va qayta ijtimoiylashuv dasturlarini taqdim etish zarur. Bu dasturlar, asosan, psixologik, ijtimoiy va ta'limiy yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

Amaliy fikr: Jinoyatchilikni oldini olish uchun jamoat va davlat o'rtasida hamkorlik qilish zarur. Bundan tashqari, jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatga qaytarish uchun reabilitatsiya dasturlari va ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish muhimdir.

Misol	Tavsif
Reabilitatsiya markazlari	Jinoyatchilarni qayta ijtimoiylashtirish va jamiyatga moslashtirish uchun maxsus markazlarning tashkil etilishi.
Jinoyatchilar uchun ta'lim dasturlari	Jinoyat sodir etgan shaxslar uchun professional ta'lim va kasbga o'qitish dasturlari orqali reabilitatsiya.

4. Ijtimoiy Xavfsizlikni Ta'minlash

Nazariy fikr: Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash va jinoyatchilikni kamaytirish, jamiyatda barqarorlik va tinchlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu uchun huquqiy tizimni isloh qilish, jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularga qarshi samarali choralar ko'rish zarur.

Amaliy fikr: Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda davlat va jamoat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish kerak. Jamoat xavfsizligini oshirishda ijtimoiy yordam va psixologik xizmatlar muhim omil hisoblanadi.

Misol	Tavsif
Jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha qonunlar	Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash uchun davlat tomonidan qabul qilingan yangi qonun va me'yorlar.
Xavfsizlikni oshirish uchun psixologik xizmatlar	Jinoyatchilikni kamaytirish va jamiyatda xavfsizlikni oshirish uchun ijtimoiy va psixologik xizmatlarning taqdim etilishi.

Zamonaviy kriminologiya ijtimoiy, siyosiy va texnologik o'zgarishlarga moslashgan holda yangi tendensiyalarni o'z ichiga oladi. Jinoyatlarni oldini olish, jinoyatchilarni reabilitatsiya qilish, va global hamkorlikni kuchaytirish orqali jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish mumkin. Zamonaviy kriminologiya rivojlanishi, davlatlar o'rtasida huquqiy hamkorlik va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashni kuchaytirishni talab etadi.

XULOSA

Zamonaviy kriminologiya jamiyatda yuzaga keladigan jinoyatchilikni o'rganish va unga qarshi kurashishning samarali usullarini ishlab chiqishga qaratilgan fan sifatida rivojlanib bormoqda. Bugungi kunda, globalizatsiya va texnologik inqilobning ta'sirida, jinoyatchilikning yangi shakllari, masalan, transmilliy jinoyatchilik, kiberjinoyatchilik va odam savdosi, keng tarqalmoqda. Ushbu yangi

xavf-xatarlar kriminologiyani metodologiyasini yangilashni va jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirishni talab qilmoqda.

Shu bilan birga, jinoyatchilikni oldini olish va jinoyatchilarni reabilitatsiya qilishda zamonaviy yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Jinoyatlarni oldini olish uchun ijtimoiy yordam va psixologik xizmatlar, shuningdek, jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash uchun samarali qonun va me'yorlar ishlab chiqilmoqda. Kriminologiya, shuningdek, jinoyatning ijtimoiy va iqtisodiy sabablarini tahlil qilish va ularga qarshi ilg'or choralar ko'rishni o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda yangi texnologiyalar va metodlarni qo'llash zarurligi o'zgarmas fakt sifatida qolmoqda. Shu sababli, zamonaviy kriminologiya jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash va jinoyatchilikni kamaytirishda muhim omil bo'lib, davlatlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Zeynalov, A.** (2020). *Kriminologiya: Nazariya va amaliyot*. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.
2. **Ibragimov, M.** (2018). *Zamonaviy kriminologiya va uning rivojlanish tendensiyalari*. Toshkent: Tabiat nashriyoti.
3. **Kamilov, S.** (2019). *Jinoyatni oldini olish va reabilitatsiya*. Tashkent: Akademiya nashriyoti.
4. **Shukurov, B.** (2021). *Globalizatsiya jarayonlari va transmilliy jinoyatchilik*. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.